

Om Danmarks historie 1900-1920. Festskrift til Tage Kaarsted. Red. af HANS CHR. JOHANSEN, MOGENS N. PEDERSEN og JØRGEN THOMSEN. Odense Universitetsforlag 1988. 395 s. Rigt illustreret, mange tabeller og grafer.

I den noget brogede festskriftgenre hører dette festskrift til Tage Kaarsted i anledning af hans 60-års fødselsdag til blandt de mere interessante. 20 kolleger og venner har fundet sammen for ikke alene at lykønske Kaarsted, men også markere hans uomtvisteligt store indsats i udforskningen af det 20. århundredes historie. Skriftet er overordentlig smukt udstyret og indholdsrigt. Det er kronologisk koncentreret om perioden fra systemskiftet til påskekrisen, der også – trods enkelte spektakulære afstikkere til senere tider – har været tyngdepunktet i Tage Kaarsteds forskning. Men hvor Kaarsteds forskning har samlet sig om den politisk-parlamentariske historie folder festskriftets forfattere sig ud over et bredt spektrum af økonomisk-sociale, politiske og ideologihistoriske temaer. Det kunne næsten se ud, som om forfatterne har villet vise Kaarsted glæden ved at beskæftige sig med alle de sider af historien, som ligger uden for hans forskningsfelt.

Troels Fink har som indledning skrevet en oversigt over dansk politisk historie 1901-20, der munder ud i det efterhånden gængs, men efter undertegnede opfattelse noget problematiske synspunkt, at her blev grundstenen lagt til vore dages velfærdssamfund. Festskriftet rundes af med en nyttig kommenteret oversigt over litteratur om Danmarks historie i perioden. Den er selvsagt selektiv, og en del væsentlige værker navnlig inden for social- og kulturhistorien savnes.

Artiklerne i festskriftet er som helhed vægtige sager. De spænder fra de tungt sammenbidte til de muntert ironiserende, og de rummer for en historiker, der som nærværende anmelder har en umiddelbar brugsorienteret interesse for perioden, stort set alle væsentligt stof.

Den afsluttende bibliografi over Tage Kaarsteds forfatterskab tager næsten pusten fra en. Så mange bøger, udgivelser, store og små artikler vidner om en blandt danske historikere helt usædvanlig skrivelyst.

Niels Finn Christiansen

Red.: RUNE JOHANSSON og HANS-ÅKE PERSSON: Nordisk flyktingpolitik i världskrigets epok. Lund University Press 1989 155 sider CESIC Studies in International Conflict 1.

I Sverige ofres der mange ressourcer på flygtninge- og immigrationsforskning. Ved Lunds universitet arbejder flere forskere således under forskningsprojektet: »Människor på flykt. En historisk og folkrättslig studie av flyktingproblematiken efter andra världskriget«.

Dette skrift er resultat af projektet, og er den første i en serie. Lad det være sagt straks, at selvom skriftet er beskedent af størrelse, er det en uhyre væsentlig udgivelse. Det indeholder 4 artikler. Den østtyske forsker Jan Peters skriver om: *Svensk flygtningpolitik 1933-1945*. Den danske historiker Hans Uwe Petersen: *De nordiske lande og Hitlerflygtningene*. Den norske historiker Ole Kristian Grimnes:

Norske flytninger i Sverige under den anden verdenskrig og endelig den finske forsker Max Engman om: *De forflyttade karelarna – evakuering och integrering*.

Jan Peters artikel har undertitlen: Några synspunkter på de tyska emigranternas socialpsykologiska situation. Jan Peters er forfatter til bogen »Exilland Schweden«, hvor hovedemnet var flygtningenes politiske virksomhed i Sverige og konfrontationen mellem myndighederne og andre grupper om flygtningespørgsmålet. Peters opregner en række faktorer, som han anser for afgørende for flygtningens socialpsykologiske situation:

Flygtningens individuelle psykiske struktur. Flygtningens sociale situation og tilhørsforhold. Flygtningens politiske bevidsthed. Flygtningens materielle situation. Ydre påvirkninger på værtslandets politik. Måske ikke overraskende lægger forfatteren stor vægt på den politiske bevidsthed og aktivitet.

Antologiens mest spændende artikel, ihvertfald for denne anmelder, er Hans Uwe Petersens artikel om den nordiske flygtningepolitik. Petersen har haft adgang til et stort materiale, bl.a. i Udenrigsministeriet, Rigspolitiet og Justitsministeriet. Resultatet af hans undersøgelse er chokerende, og jeg kan kun håbe, at en større offentlighed får mulighed for at stifte bekendskab med det. Det er i sidste ende et spørgsmål om moral, når man beskæftiger sig med historie. Denne erkendelse kan være mere eller mindre bevidst og udtalt. Men Petersen lægger ikke skjul på, at det drejer sig om moral, og han afslutter sin artikel med et citat af den radikale folketingsmand Valdemar Sørensen, der i 1937 udtalte, at den danske holdning, at jødiske flygtninge ikke skulle betragtes som politiske flygtninge, ikke ville kunne stå for historiens dom.

Danmark har erhvervet et godt ry i udlandet, der delvist er baseret på redningen af de danske jøder i 1943. Dette er historien om medaljens bagside. De tyske jøder udgjorde 90% af den samlede flygtningestrøm. Det ville have været oplagt, at Danmark havde modtaget en vis del tyske jøder. Men de danske myndigheder viste sig meget restriktive og nægtede at anerkende tyske jøder som flygtninge. »Det var frygten for konsekvenserne af en imødekommende holdning sammenflettet med overordnede udenrigs- og indenrigspolitiske hensyn, der var bestemmende for de nordiske landes ønske om i videst muligt omfang at holde sig fri af flygtningeproblemet« skriver Hans Uwe Petersen.

Og Petersen konkluderer: »... hverken Norge, Sverige eller Danmark var indstillet på at vise de jødiske flygtninge imødekommenhed«. Blandt de tragisk-komiske synspunkter hos de danske beslutningstagere finder man denne kommentar, skrevet medens de tyske jøder desperat ledte efter flugtmuligheder: »jøderne er sydlændinge, hvorfor en emigration til f.eks. Sydamerika, hvis klima frembyder lighed med Palæstinas, også af denne grund er mere hensigtsmæssig.«

Det var Sverige, der indledte forhandlinger med Hitler-Tyskland om at indføre »J« i jødernes pas, således at det var nemmere for svenskerne at frasortere jødiske immigranter, og fra dansk side benyttede man ordningen, således at disse mennesker ikke kunne opnå visum eller indrejsetilladelse inden godkendelse først var indhentet fra Justits- eller Udenrigsministeriet. Tilfreds kunne Udenrigsministeriets repræsentant i 1938 fortælle, at forholdsreglerne virkede tilfredsstillende: »Det drejer sig jo praktisk talt udelukkende om jøder, og det er efterhånden kun få, som slipper gennem paskontrollen. Er en tysk jøde ved et eller andet ulykkestilfælde først sluppet ind i Danmark, forsøger man at få ham til at søge indrejsetilladelse til et andet land...« Artiklen er særdeles væsentlig.

Ole Kristian Grimnes artikel om norske flygtninge i Sverige bygger på hans

disputats: »Et flyktningsesamfund vokser fram« fra 1969. Artiklen viser, at også mellem de to broderlande var der grænser for, hvor mange flygtninge man ønskede. Årsagen til afvisningerne ser forfatteren i Sveriges neutralitetspolitik. Men i forhold til jøderne, blev nordmændene dog behandlet langt bedre.

Finland havde sine egne specielle flygtningeproblemer op til krigen. Også Finland viste sig afvisende overfor centraleuropæiske jøder, men Finland havde dog den formelle undskyldning, at de havde deres egne flygtninge i form af karelerne, som flygtede til Finland. Denne finske folkegruppe blev integreret i Finland. Max Engman giver en spændende oversigt over karelernes flugt og tilpasning i det finske samfund.

Skriftet er spændende og relevant læsning og viser, sammen med de mange øvrige aktiviteter i Sverige vedr. flygtninge- og indvandrerforskning, at svenskerne igen er foran Danmark på et væsentligt område.

Bent Blüdnikow

M. MENGER, F. PETRICK og W. WILHELMUS under medvirken af R. ABRAHAM: *Expansionsrichtung Nordeuropa. Dokumente zur Nordeuropapolitik des faschistischen deutschen Imperialismus 1939 bis 1945.* Berlin, Deutscher Verlag der Wissenschaften, 1987. 211 s.

Den østtyske udforskning af II verdenskrig har især koncentreret sig om den økonomiske dimension i den nazistiske imperialisme. Det er et felt der i mange år var negligeret i Vesttyskland, men som i DDR har resulteret i en lang række publikationer, der i overensstemmelse med den officielle teori særligt fokuserer på monopolernes rolle som motor og igangsætter. Det drejer sig her om både generelle værker, og om specialmonografier vedr. udbytningen af det besatte Europa. Således også *Expansionsrichtung Nordeuropa*, der i 1987 udsendtes af en gruppe historikere med skandinavistik som speciale ved Ernst-Moritz-Arndt-Universitetet i Greifswald.

Bogen behandler den tyske politik overfor de fire nordiske lande, i en 30 siders indledning og i en samling på ialt 127 dokumenter. For nordiske historikere vil der ikke være meget nyt at hente i en publikation der klart er møntet på en tysk eller en international læserkreds. De fleste af dokumenterne har været trykt andetsteds, og de få originale fra statsarkiverne i Potsdam afdækker ingen sensationer. Rimeligt nok i forhold til den betydning de enkelte lande havde i den tyske strategi indtager danske forhold en mere beskedne plads – mens Norge er højest prioriteret. Dette hænger også sammen med den ovenfor refererede vilje til at blottlægge monopolkapitalismens betydning – hvad der bringer den finske nikkel, aluminiumsindustrien i Norge og den svenske jernmalm i særligt fokus. Således beskæftiger mellem $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{4}$ af alle dokumenter sig med rustningsøkonomiske forhold. Ser vi særligt på Danmark er det karakteristisk for tendensen at man af samtlige vigtige kilder til belysning af septemberkrisen i 1943 har udvalgt sig Befehlshabers forordning af 4.9. med kravet om at opretholde produktionen til Værnemagten. Baggrunden var sommerens sabotagebølge – der fik de danske firmaer til at trække sig. Men dette fremgår ikke af introduktionen. Faren for at miste konteksten når det gælder så mange og spredte dokumenter –